Тэматычны трэнажор па пунктуацыі для падрыхтоўкі да ЦЭ па беларускай мове (паводле твораў Уладзіміра Караткевіча)

Таццяна Іосіфаўна Ярэміч,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
першай кваліфікацыйнай катэгорыі
Субацкай сярэдняй школы Ваўкавыскага раёна

Тэматычны трэнажор па пунктуацыі для падрыхтоўкі да ЦЭ па беларускай мове (паводле твораў Уладзіміра Караткевіча, да 95-годдзя нараджэння пісьменніка)

У 2025 годзе беларускай грамадскасцю будзе адзначацца 95-годдзе з дня нараджэння Уладзіміра Караткевіча – аднаго з яркіх і самабытных пісьменнікаў XX стагоддзя.

Распрацаваны тэставы трэнажор па пунктуацыі можа быць выкарыстаны на ўроках беларускай мовы з мэтай праверкі і замацавання ведаў вучняў на пэўным этапе ўрока ці па тэме, раздзеле, пры правядзенні вынікаў за чвэрць ці навучальны год, пры падрыхтоўцы да цэнтралізаванага экзамену.

Старшакласнікі змогуць не толькі замацаваць веды аб правілах пастаноўкі знакаў прыпынку паміж часткамі ў складаных сказах, удасканаліць уменне вызначаць межы прэдыкатыўных частак, заўважаць і выпраўляць памылкі ў пастаноўцы знакаў прыпынку, але і прасачыць жыццёвы і творчы шлях Уладзіміра Караткевіча, згадаць і спасцігнуць глыбокі філасофскі і гістарычны змест твораў пісьменніка, што вывучаліся ў праграмным курсе “Беларуская літаратура”.

Раздзел I. Складаназлучаны сказ

1. Адзначце складаназлучаныя сказы, у якіх на месцы пропуску трэба паставіць знак прыпынку.

1) Уладзімір Караткевіч, па сутнасці, стаў заснавальнікам беларускай гістарычнай раманістыкі_ і яго часта параўноўваюць з В.Скотам, Г.Сянкевічам *(Паводле Анатоля Вераб’я)*.

2) Выпадак для подзвігу мог надарыцца кожную хвіліну_ і крыўдна было яго прапусціць *(Кніганошы)*.

3) Дымелі спіны заморaных коней_ а за імі ледзь вымалёўваўся цёмны сілуэт лёгкай брычкі з падузнятым верхам *(“Паром на бурнай рацэ”)*.

NG ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ДОМ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРЕССА

4) Уладзімір Караткевіч навучыўся чытаць у тры з паловай гады_ а ў шэсць гадоў будучы пісьменнік пачаў складаць вершы *(Паводле Анатоля Вераб'я).*

5) Хан пачынаў гневацца, а паток людскі ўсё плыў ды плыў у расчыненыя дзверы скіта_ і няма, здавалася, яму ані канца ані краю *("Лебядзіны скіт").*

2. Адзначце складаназлучаныя сказы, у якіх правільна расстаўлены знакі прыпынку паміж часткамі.

1) У лепшых прадстаўнікоў тагачаснага грамадства (Беларэцкім, Яноўскай, Свеціловічу) выявіўся не толькі эстэтычны ідэал Караткевіча, але і ўвасобіліся характар, традыцыі, звычкі, светаадчуванне беларускага народа *(Паводле Анатоля Вераб'я).*

2) Спуджаны, я падтрымаў яе галаву і паднёс да вуснаў шклянку з вадою але яна ўжо апрытомнела *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

3) Мінула з таго часу трыццаць год, і мой звер даўным-даўно мірна заснуў у нетрах *("Былі ў мяне мядзведзі").*

4) Гораў прыклаў палец да губ і яна здагадалася, бязгучна расчыніла акенца *("Паром на бурнай рацэ").*

5) Мядзведзіка занеслі ў хату, і там маці, узяўшы яго на рукі, пачала мачаць палец у цёплае малако, і даваць яму злізваць *("Былі ў мяне мядзведзі").*

3. Адзначце прыклады складаназлучаных сказаў, у якіх ёсць парушэнні пунктуацыйных нормаў.

1) Часам на хвіліну абуджаецца сум, і хочацца ўпрыгожыць хату непаўторным старым ручніком або заматанай пасцілкай *("Зямля пад белымі крыламі").*

2) Даўным-даўно дзень аднойчы ўзышоў не ў сонечным святле, а ў зарыве пажараў і чорная копаць панеслася на захад *("Лебядзіны скіт").*

3) Дождж пачынаў сціхаць затое ўзняўся і гразіўся яшчэ больш памацнець вецер *("Паром на бурнай рацэ").*

4) Яны пакідалі балотную зямлю а за імі, быццам вішні, асыпалі лугі белым пухам сваіх кветак *("Лебядзіны скіт").*

5) Некалькі разоў ён імкнуўся быў за намі, але пахі першабытнага лесу перамагалі і ён усё аддаляўся *("Былі ў мяне мядзведзі").*

4. Адзначце толькі складаназлучаныя сказы.

1) Прызыўна трубілі лебедзі, кружлялі, падалі на ваду, і ў крыках іх гучала радасць *("Лебядзіны скіт").*

2) Гораў быў ранены ў сутычцы з атрадам паўстанцаў пад Ракавам і адасланы "ў тыл" на лячэнне і адпачынак *("Паром на бурнай рацэ").*

3) Выцвілыя сінія вочы трошкі непаразумела, але спакойна глядзелі на забітага *(“Кніганошы”).*

4) Я ехаў з губернскага горада М. у самы глухі куток губерні на наёмным вазку, і мая экспедыцыя падыходзіла да канца *(“Дзікае паляванне караля Стаха”).*

5) Пераспелае жыта плакала зярнятамі, а ў жыце стаялі шыбеніцы *(“Паром на бурнай рацэ”).*

Раздзел II. Складаназалежны сказ

1. Адзначце складаназалежныя сказы, у якіх на месцы пропуску(аў) трэба паставіць коску.

1) Асаблівая заслуга Уладзіміра Караткевіча у тым_ што ён па-мастацку дасканала асэнсаваў мінуўшчыну роднага краю *(Паводле Анатоля Вераб’я).*

2) Што скажаш тады ты_ які заваяваў палову зямлі, не пасадзіўшы на сваёй нават рэпы і задаволіўшыся той часткай яе_ якая пасыплецца табе ў твой мёртвы рот *(“Лебядзіны скіт”).*

3) Прыбярэжнае насельніцтва_ якое жыло найбольш з рыбнай лоўлі_ было асуджана на голад *(“Паром на бурнай рацэ”).*

4) Магло б здацца_ што тут ніхто не жыве_ каб не палалі ў вялізным каміне дровы і не залівалі няпэўным, мігатлівым святлом усю гэтую карціну *(“Дзікае паляванне караля Стаха”).*

5) Маланкі крэслілі неба так часта_ што жоўты агеньчык свечкі стаў зусім няпэўны і непатрэбны *(“Паром на бурнай рацэ”).*

2. Адзначце складаназалежныя сказы, у якіх правільна расстаўлены знакі прыпынку паміж часткамі.

1) Каб зацікавіць чытачоў беларускай мовай, узняць яе прэстыж Уладзімір Караткевіч звяртаўся да дэтэктыўнага жанру *(Паводле Анатоля Вераб’я).*

2) Дождж ліў так што ўся зямля ў сляпучым святле бліскавіц укрывалася сінім мільгаценнем кропель *(“Паром на бурнай рацэ”).*

3) І зараз такая дабрыня і такі адчай адчуваліся ў яе словах, што я дараваў ёй гэтую гадзіну на ганку *(“Дзікае паляванне караля Стаха”).*

4) І ў Адама так задрыжалі вусны, што я не здзівіўся б каб ён, упершыню на маіх вачах, заплакаў *(“Чорны замак Альшанскі”).*

5) Я здагадваўся, што гэта віноўнік радавога праклёну яшчэ і таму, што твар гаспадыні няўлоўна збялеў *(“Дзікае паляванне караля Стаха”).*

3. Адзначце прыклады складаназалежных сказаў, у якіх ёсць парушэнні пунктуацыйных нормаў.

1) Калі аповесць “Дзікае паляванне караля Стаха” была напісана Уладзімірам Караткевічам у юнацкія гады то раман “Чорны замак Альшанскі”

быў закончаны ў 1979 годзе ўжо сталым і вядомым пісьменнікам *(Паводле Анатоля Вераб'я).*

2) А ён стаяў і глядзеў, як брычка, зрабіўшыся цёмнай кропкай, знікала недзе пад чорнымі хмаркамі ад якіх цягнуліся да зямлі шэрыя завесы дажджу *("Паром на бурнай рацэ").*

3) Памінаючы ліхам майго знаёмага, я сказаў фурману, каб ён ехаў хутчэй і шчыльна закруціўся ў плашч *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

4) Тады я падумаў, што ўмяцінкі могуць быць і на іншых аркушах і што я іх проста не заўважыў *("Чорны замак Альшанскі").*

5) Ён вытрымае найбольшыя пакуты спакойна і калі не памрэ ў турме ад прагі волі спакойна пойдзе на эшафот *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

4. Адзначце толькі складаназалежныя сказы.

1) Вам цікава будзе паслухаць дзіўную гісторыю і пасля сказаць, што яна вельмі падобна да выдумкі *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

2) Яго здзівілі вочы Леановіча, у якіх цяпер не было пустаты, а было мярцвянае здзіўленне *("Паром на бурнай рацэ").*

3) Але гэтыя ляскі з'яўляліся і знікалі, і зноў цягнулася раўніна, раўніна, бурая раўніна *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

4) Жанчына моўчкі глядзела на мокрыя лугі, што драмалі ў плямах скупога сонечнага святла *("Паром на бурнай рацэ").*

5) І яшчэ я адчуў, які ў гэтым доме стаіць жахлівы холад, якога не выгнаць нават камінамі, што гараць дзень і ноч *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

Раздзел III. Бяззлучнікавы складаны сказ

1. Адзначце толькі бяззлучнікавыя складаныя сказы.

1) Уладзімір Караткевіч чэрпаў натхненне з вусна-паэтычнай творчасці, пісьменнік захапляўся чароўнай сілай мудрага народнага слова, маляваў мужных і самаахвярных беларусаў *(Паводле Анатоля Вераб'я).*

2) Тут было ўсё звычайным: імхі на купінах балотцаў, сухі верас паміж імі, мышка-малютка, якая цягнула з высокага бадзяка белы пух, відаць, у сваё гняздо, гатуючыся на зіму *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

3) Караткевіч быў нястомным вандроўнікам, шмат падарожнічаў па Беларусі і за яе межамі *(Паводле Анатоля Вераб'я).*

4) Нават у сне я жыў падзеямі ночы: бег, страляў, скакаў і адчуваў сам, што ногі мае рухаюцца, бягуць у сне *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

5) Я не мог нічога бачыць: лёгкі туман укрываў раўніну *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

2. Адзначце сказ, у якім на месцы пропуску трэба паставіць коску.

1) Едучы да канцавога пункта, герой У.Караткевіча назіраў малюнкі прывабныя_ віднеліся вёскі цэлымі калоніямі буслоў, магутныя лясы, высокія травы, асветленыя сонцам *(Паводле Т.І.Шамякінай).*

2) Я глянуў на свае ногі і жахнуўся_ яны амаль па калена былі ў бурай кашы, як у ботах *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

3) Полымя свечкі затрапятала_ адбіткі замітусіліся па камені *("Чорны замак Альшанскі").*

4) Відаць, пачуцці мае абвастрыліся_ я ўсё адчуваў на спіне чыйсьці позірк *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

5) Хвалі ішлі адна за адной_ процілеглы бераг губляўся ў чарнільнай навальнічнай цемры *("Паром на бурнай рацэ").*

3. Адзначце сказы, у якіх на месцы пропуску трэба паставіць двукроп'е.

1) Ёсць адзіны годны шлях_ аддана служыць Айчыне да крывавага поту, не чакаючы ўзнагароды ад людзей (Уладзімір Караткевіч).

2) Справа ішла больш чым пра хлеб_ справа ішла пра свабоду *("Паром на бурнай рацэ").*

3) Напэўна, гэта была таксама крамола_ не тутэйшыя кнігі, на тутэйшую гаворку ўжо даўно была накладзена афіцыйная забарона *("Кніганошы").*

4) І надвор'е, на такі выпадак, стала псавацца_ нізкія чорныя хмары паўзлі нам насустрач, там-сям з іх цягнуліся наўскос зямлі свінцовыя палосы дажджу *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

5) Масква толькі пачынае ажываць_ вяртаюцца з дач і маёнткаў людзі *("Паром на бурнай рацэ").*

4. Адзначце бяззлучнікавыя складаныя сказы, у якіх няма парушэнняў пунктуацыйных нормаў паміж часткамі.

1) Коні іхнія распасцерліся ў паветры, коннікі сядзелі нерухома верас звінеў пад капытамі *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

2) Дапамога была важнецкая: у руках старога вартаўніка я пабачыў стрэльбу *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

3) Віецца матавы гарох, пахне кропам і каноплямі, матылямі чырванее на градах мак, гудуць, вылятаючы з вулляў, пчолы *("Зямля пад белымі крыламі").*

4) Гэта было сапраўднае дзіва, нябачаны цуд: два чалавекі ў старажытных вопратках стваралі перад намі гэтую казку *("Дзікае паляванне караля Стаха").*

5) Станоўчыя героі аповесці "Дзікае паляванне караля Стаха" выяўляюць светаадчуванне маладой нацыі, увасабляюць сапраўдную чалавечнасць і высакародства *(Паводле Т.І.Шамякінай).*

Раздзел IV. Сказы з простай мовай

1. Выберыце схему, якой адпавядае сказ з простай мовай (знакі прыпынку не ўсе расстаўлены).

Сапраўды заваяванае народам, ім выпакутаванае забываць нельга з болем зазначаў Уладзімір Караткевіч і дадаваў яго трэба аберагаць, песціць, любіць

1) "П," – а.

2) "П, – а, – п".

3) "П! – а. – п".

4) А: "П!"

5) "П, – а: – П".

2. Адзначце сказы, у якіх знакі прыпынку пры простай мове расстаўлены правільна.

1) "У падзеях мінулага нашы карані, – сцвярджаў Уладзімір Караткевіч і дадаваў – А дрэва без каранёў не можа ні існаваць, ні, тым больш, прыносіць плады".

2) "Едзем з гэтай страшнай зямлі, дзе плачуць нават камяні і змагаюцца нават слабыя", – мармытнуў хан *("Лебядзіны скіт").*

3) Заканчваецца раман "Чорны замак Альшанскі" шматзначнай і красамоўнай фразай: "О, жыццё!" *(Паводле Анатоля Вераб'я).*

4) Вырашылі адвезці яго ў пятніцу, а ў чацвер здарылася тое, пра што бацька казаў, збялеўшы "Ну, пашанцавала" *("Былі ў мяне мядзведзі").*

5) Сам Уладзімір Караткевіч пра сябе любіў казаць "Я – беларускі Аляксандр Дзюма" *(Паводле Т.І.Шамякінай).*

3. Адзначце сказы з простай мовай, у якіх на месцы пропуску трэба паставіць двукроп'е.

1) Уладзімір Караткевіч пісаў_ "Мне вельмі хацелася, каб людзі раптам адкрылі мора паэзіі ў беларускай гісторыі".

2) "Едзем з гэтай добрай зямлі, – сказаў Юсуфі і дабавіў_ – Хай светлае сонца ззяе над ёй" *("Лебядзіны скіт").*

3) Гаспадар стаіць на папялішчы і бядуе: "Ой, і пагарэў ты, Яўхім! Вой, і пагарэў! Ну й пагарэў! – і раптам _ – Але ж затое і мышэй ляснула!" *("Зямля пад белымі крыламі").*

4) Жыццё часам бывае настолькі падобнае на казку, што нельга не ўскрыкнуць "Ды не можа гэтага быць!" *("Зямля пад белымі крыламі").*

5) Вуснамі галоўнага героя рамана "Чорны замак Альшанскі" Уладзімір Караткевіч у эпілогу выказаў уласнае і запаветнае_ "Я адрабіў спаўна і па сваёй ахвоце сваю катаргу на зямлі. Я зрабіў нават болей таго, што мог. І не для сябе, а дзеля іх, дзеля гэтага акіяна, народа майго".

Адказы

№ п/п	Раздзел I	Раздзел II	Раздзел III	Раздзел IV
1	1,2,3,4,5	1,2,3,4,5	1,5	5
2	1,3	3,5	3,5	2,3
3	2,3,4,5	1,2,3,5	1,2,3,4,5	1,2,3,4,5
4	1,4,5	1,4,5	2,4,5	–

Літаратура

1. Грамадчанка, Т. К., Беларуская літаратура: школьныя творы: кароткі змест і аналіз: 5 –11 класы/ Т.К.Грамадчанка. – 10 –е выд., перапрац. – Мінск : Аверсэв, 2010. – 572 с. – (Школьнікам, абітурыентам, навучэнцам).
2. Караткевіч, У., З вякоў мінулых: Апавяданні, аповесці: Для сярэд. і ст.шк. узросту/ Маст. А.Александровіч. – Мн. : Нар. Асвета, 1990. – 432 с.: іл., партр. – (Шк. Б-ка).
3. Караткевіч, У., Дзікае паляванне караля Стаха: Аповесць; Чорны замак Альшанскі: Раман. – Для сярэд. і ст.шк. узросту/ Прадм. А.Л.Вераб’я. – Мн. : Маст. Літ., 2000. – 574 с. – (Школьная бібліятэка).

ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ДОМ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРЕССА